

„TEKMA.“

Dne 2. februarja se je v dež. gledališču uprizorila „Tekma“, drama v treh dejanjih. Spisal A. Funtek.

Osebe: Andrej Lesovin, ravnatelj umetniške akademije; profesor Grušč, njega namestnik; Stana, njegova hči; Helena, njegova obdovela sestra; Vlado Danej, mlad kipar.

Prvo dejanje: Lesovinova hči Stana je prišla ravnokar iz nekega penzionata nazaj na dom. Veseli se novega življenja, ki ga osvetljuje umetniški sloves njenega očeta. Vsaj ona misli tako. Teta Helena pa ji vrže v dušo prvi rahli dvom o očetovem stvarjanju, ko ji pove, da je oče razstavil neki kip, da se ima danes izreči o njem razsodišče, da pa ima oče veliko nasprotnikov, ki mu morebiti tudi nekoliko upravičeno odrekajo kot klasicistu samostojnost in realnost. Iz te in one opazke pa se da posneti, da je Lesovin svojčas kot umetnik v resnici nekaj pomenil, morebiti celo veliko. Gotovo pa je bil nenavaden človek, ki se je s silno energijo povzpental vedno više, neke vrste nadčlovek, samoljuben, častihlepen in neuklonljiv, z veliko vero vase. Stana tudi še veruje vanj in ob tej priliki teti razodene, da se je v tujini srečala z nekim mladim kiparjem, ki je napravil nanjo precejšen vtis, ki ga pa hoče pozabiti. Medtem pride oče; veselo svidenje; obenem pa razodene hčeri, kako ga boli boj mladih, ki so se proti njemu zarotili, in kako bi moral umreti, ako bi več ne bil prvi. Stana odide, vstopi pa Danej, mlad kipar, ki je prišel k Lesovinu, svojemu bivšemu učitelju, da mu v svoji veliki radosti razodene, da mu je razsodišče priznalo prvo nagrado za delo, ki ga je razstavil obenem z Lesovinom, o katerem pa mladi mož ne ve, da je tudi svoje razstavil. Prišel se je svojemu mojstru zahvaliti, da mu je pokazal pot, po kateri je že tako visoko dospel. Lesovina ta novica silno potare, malo da se ne zgrudi. Komaj verjame, zdi se mu, da se mu je mladi kipar prišel rogat. Medtem dospe pismo od profesorja Grušča, ki to vest potrjuje in pristavlja, da je Lesovin dobil drugo nagrado. Danej, ki nima veliko častihlepja v sebi in je dobra duša, obžaluje ta dogodek, a neka njegova neprevidna opazka Lesovina še bolj razdraži, da se čuti pred učencem skrajno ponižanega. Ker čuti v sebi še stvarjalno silo — vsaj umišlja si jo — hoče Daneja pripraviti do tega, da se z njim meri. Oba naj izdelata neki kip, ki ga je ministrstvo Lesovinu brezkonkurenčno naročilo. Danej noče, ker je brez zla in se hoče vsakemu konfliktu izogniti. A Lesovin ga prisili, očitajoč mu strahopetnost. Ko Danej odide, ga zagleda Stana. Spoznata se —: Danej je tisti mladi mož, ki ga je takrat videla in si vtisnila njegovo podobno globoko v srce.

Drugo dejanje: Stana in teta Helena čitata kritike o Danejevem in Lesovinovem delu, ki ga časopisje zelo hladno presoja. Hčeri je jasno, da gre očetova slava navzdol in da so njegove sile morebiti že popolnoma usehnile. Vendar pa se da posneti, da Lesovinov kip ni ravno slab izdelek. Stana razodene teti, da Daneja ljubi in zato jo boj, ki se je vnel med njim in očetom, tembolj boli. Energično dekle, ki zna

samo sebe premagovati, zdaj Daneja ne more več pozabiti, zato je konflikt, ki je nastal, tem hujši. Zdaj vstopi profesor Grušč, človek, ki ga je Bog obdaril z veliko flegmo in ki se zna življenju modro prilagoditi, ne da bi stem kaj izgubil na veljavi. Bojev ne išče, mladine ne zavida, da si utira zmagoslavno pot preko starih in proti njim. Človek ni sam sebi namen; čim je dovršil, kar je mogel, naj stopi na stran, in če hoče več, kar zmore, ni čuda, da ga življenje brezobzirno uniči. Žal mu je Lesovina. Prijatelja, ki je medtem vstopil — ženski sta se odstranili — izkuša potolažiti in ga pridobiti za svojo življenjsko filozofijo. A Lesovin ne umeje, da je „večerna zarja lepa tudi na ravnem“. Danejeva slava ga peče, tembolj, ker se je sam prepričal, da je res božanadarjen umetnik, ki mu on morebiti res ni kos. A umakniti se noče, preveč si še umišlja moči. Snuje in snuje načrte za skupino, s katero hoče mladega Daneja prekositi, a vse razbije, pa ne odneha, saj bi bila to njegova smrt. Grušč vidi katastrofo. Odideta. Stana zopet vstopi. Pride Danej. Ljubimca si razodene svojo ljubezen. Pri tem uide Daneju opazka, ki priča, da ni čisto gotov, kaj je z Lesovinom. Je li še velik umetnik, ali ni? Vsaj nenavaden človek je še vedno. Utegnil bi ga poteptati, vsaj ubiti ponos v njem. Danej je slejkoprej pripravljen tekmo z njim opustiti, ne morebiti iz strahu — bolj zato, ker je nekoliko Gruščeve nature, ki ni za boj. Stana pa Daneja preveč ljubi, da bi mogla dopustiti, da bi njen izvoljenec svoje talente zakopal. Kar vstopi Lesovin in jame Daneja zopet izzivati na tekmo. Ker le preveč draži njegovo samoljubje in se mu roga, češ, da nima resnične umetniške sile v sebi, mu Danej razodene, da se zato ne more z njim spustiti v boj, ker ljubi njegovo hčer. Lesovin pobesni, tembolj, ker tudi Stana svojo ljubezen prizna. Očetu se zdi, da se je tudi hči postavila na stran njegovega nasprotnika. V skrajnji razburjenosti razžali mladega umetnika, ki mu zdaj tudi s svoje strani napove boj.

Tretje dejanje: Danejeva delavnica. Pri njem je Stana, ki je prišla skrivaj. Lesovin doma blazni, razjeda ga boj, ki ga mora uničiti. Hči tega ne strpi, zato je prišla ljubimca pregovarjat, naj tekmo z očetom opusti in se za čas odstrani, da oče na vse pozabi. Danej obljubi, saj odgovarja to popolnoma njegovi naravi. Toda usoda hoče, da pride Lesovin z Gruščem k mlademu umetniku, gnan od svojih dvomov, ki mu ne dajo pokoja in ga silijo, da pride pogledat, kako je Danej skupino zasnoval. Mož je bolan na duhu. (Stana se je skrila.) Ko Lesovin osnutek zagleda, zagleda svojo smrt. Zakaj osnutek kaže mojstra, ki ga ni mogoče prekositi. Danej v heroizmu plemenitosti svoj zasutek razbije. „Da bo konec.“ Toda Lesovin dobro ve, da je to storil iz usmiljenja, in naposled, kaj je Lesovin stem pridobil? Če Danej razbije sto kosov, naredi lahko zopet tisoč drugih. Lesovin se opoteka, zahteva vina, skrivaj stresa Daneju v kozarec strupa, a ko ga ta hoče izpiti, mu ga izbije iz rok. Stana priteče iz sobe. Lesovin se obtoži,

da je hotel Daneja zastupati. — „Le vzemite Stano, Danej! Jaz grem počivat!“ Se opoteče in se mrtev zgrudi. Grušč: „Nadčlovek je hotel biti, ampak zemlja ga je potegnila nase.“

„Tekma“ pomeni v slovenski dramatiki visoko stopnjo. Delo ima na sebi znak neke solidnosti, zakroženosti in zelo skrbne izvršitbe, ki je pri moderni šoli nismo vajeni. Že konflikt, ki se v njem odigrava, boj med človekom, ki je bil umetnik, a ni več, ampak si samo še umišlja, da je, in mladim kiparjem, ki kaže uprav genialno stvarjalno silo, je take vrste, da mu more le precejšen dramatik kos biti. Funtek ga je res tudi tako predočil, da ni dvoma, da imamo opraviti z delom velike dramatične tvorne sile. Pisatelj je osredotočil svojo moč v analizi Lesovinovega značaja in je zasledoval njegove nagibe do najmanjših podrobnosti, tako da ne ostane skoraj ničesar, kar bi se moglo še bolj razkrojiti in razdrobiti. To je vredno avtorja, ki pozna človeka in njegove slabosti prav do zadnje korenine.

Če ločimo zasnovno od tehnične izvršitve, imamo glede prve pripomniti tole:

Iz zasnove ni popolnoma jasno, za kakšen boj gre med Lesovinom in njegovim nasprotnikom Danejem. So mesta, iz katerih je malodane sigurno, da se tu borita dve umetniški struji, mlada in stara, da se suče konflikt okoli nekega tipičnega slučaja. Na drugi strani pa je to nasprotstvo izvedeno tako, da o kakem, recimo, simboličnem konfliktu med dvema šolama, med predstavnikoma dveh smeri, ne more biti govora. Lesovin ne samo da ni klasicist, zastopnik nekega umetniškega tradicionalizma, ampak sploh ni več umetnik, marveč mož, ki je v njem stvarjalna sila že skoraj docela usehnila. Če se dajo v drami zaslediti tudi taka mesta, iz katerih je posneti, da v Lesovinu še zmerom tli nekaj prvotnega božanskega ognja in ne samo usodna domišljavost, napuh in bolesta samozavest, je to nasprotje, ki ni opravičljivo. Če bi pa avtor ugovarjal, da je v Lesovinu še nekaj umetnika, a ne zadosti, potem mu moremo odgovoriti, da je v tem slučaju poraz, ki ga v drami slika, vsekakor prehud, to pa zaradi tega, ker mu je postavil nasproti mladega umetnika, proti kateremu je vsak boj nemogoč. Danej poseblja nekako umetnost kot tako, umetnost, ki zmaža na prvi hip sama po sebi, ki mora zmagati.

Slučaj, ki ga Funtek slika, je tedaj na vsak način skozinsko individualen, in sicer patološki. Tu se bori človek, ki bi moral vedeti, da so njegove moči pri koncu in da mu je lahko marsikdo kos, proti človeku, ki je kot umetnik naravnost gigant. Tak konflikt seveda ni nemogoč, a nekoliko nedoslednosti je pač v tem, če nam avtor daje tupaťam povod, da slutimo, da Lesovin vendarle še nekaj pomeni. Tu tiči nekaj česar v tej drami kritik ne more doumeti, vsaj padec junakov se nam zdi prenagel.

Po mojem mnenju je pisatelj na več mestih sam označil, kje bi bilo treba zasnovno drame poglobiti. Grušč, najbolje zadeti značaj v tem delu, kaže izmed vseh najbolj smer, ki bi ji bil avtor moral vseskoz slediti. Grušč je Lesovina najboljše pogodil: To je neke vrste nadčlovek, ki je v njem karakter bil vedno

silnejši od umetnika. Kot umetnik je bil talent, ne genij, kolikor pa mu je umetniškega genija manjkalo, to nadomestuje v njem človek: pridnost, silna samozavest, brezobzirna odločnost. S to je vse prekosil, vse očaral ali pravzaprav uklonil. Zdaj pa, ko stopi na plan mlad človek, ki je precej srednje vrste karakter, pač pa velik umetnik po milosti božji, odzgoraj navdihnjen, se upre v Lesovinu vsa njegova, do skrajnosti ponosna natura. Tu se pokaže, da je Lesovin pravo nadčlovečnost zgrešil, ker se ni mogel povzpeti do one življenjske modrosti, ki človeku pravi, naj se umakne, kadar je to neobhodno potrebno, naj zatone, ko se pojavi solnce v vsej svoji zmagovitosti, naj izvojuje tisto zmagó, ki je resničnega nadčloveka edino vredna, zmagó sam nad seboj. Kolikor je Funtek to pogodil — in na mnogih krajih, zlasti proti koncu, je to mojstrsko zarisal — je ustvaril pomembno delo, kolikor pa se je od tega jedra oddaljil, je nekoliko pogršil.

Iz tega, kar smo glede zasnove drame povedali, se da tudi posneti, kaj sodimo o posameznih karakterjih v drami. Kot patološki značaj je Lesovin zelo dobro orisan, mestoma je analiza njegove bitnosti dovršena, kaj je pa po našem mnenju na njem zgrešenega, smo že označili. Na višku je vsekakor Grušč, realist, moder, harmoničen in posnet po življenju, da se nam namah priljubi. Vanj je položil Funtek svoje življenjsko naziranje, filozofijo miselca, ki stoji nad vsemi boji človeške slabosti, ker sam svojo slabost in slabost vsakega zemljana uvideva in svoje življenje uravnava po svojem jasnem spoznanju. To je eden tistih ljudi, ki ne morejo biti premagani, ker znajo premagovati sami sebe. On si ne stavi ciljev, ki jih ne more doseči, se zna ob pravem času umakniti in je zato velik, dasi se zdi nadljudem à la Lesovin majhen. Pravtako dobro je pogodil Funtek pogumno, a tudi razumno Stano, dekle brez vsake sladkobne sentimentalnosti, odločno in obenem modro. Danej je manj verjeten, pasiven značaj, ki je preplemenit in predober, da bi ga mogli docela umeti. Ni iz mesa in krvi, nekako eterično bitje, bolj simbol umetnosti kakor človek iz zemeljske snovi.

V tehničnem oziru se mi zdi, da je avtor dejanje nekoliko preveč raztegnil in je ves konflikt že izpočetka tako zgostil, da pozneje ne učinkuje več tako, kakor je nameraval. Kar se v treh aktih zapleta in razpleta, bi se dalo v enem samem ali dveh izvesti ali bi pa bilo treba nekoliko drugačne razdelbe ali pa več raznovrstnega dejanja. Črtati bi se dalo brezdvoma še marsikaj, in sicer le v prid celoti. Na vsak način pa je poizkus zastrupljenja v tretjem aktu odveč in drami na škodo. Morebiti ne izdam velike tajnosti, če povem, da avtor to sam uvideva in ima namen to mesto popolnoma preurediti.¹

Da je sicer vsaka poteza v tem delu krepko začrtana, da kaže povsod izredno sigurno roko in da je jezik zelo lep, mi morebiti ni treba še posebič omenjati. Sploh bi se takozvani mladi mogli iz njega ve-

¹ Iz zanesljivega vira vemo, da je avtor dramó že pre-delal. Zadnje dejanje je temeljito popravil. Kar se je prej vršilo z a onim prizorom, ko Danej razbije kip, je pomaknil pred ta prizor. Poizkus zastrupljenja je izostal. Nasploh je pisatelj tudi okrajšal dialog, kjer se je zdel predolg.

Uredništvo.

liko naučiti. Tu imamo pred seboj res nekaj, celotnega, do zadnje črte izdelanega, dokončanega, nekaj, kar je res konflikt in ne samo nejasna skica, nedoumljena in nedoumljiva. Tu imamo ljudi in ne senc, dejanje in ne sanj. Tu vemo precej, za kaj gre, tu se boji v človeški duši markantno predočujejo, ne pa v mistični

mrak zavijajo, tu je dejanje in ne igrača z besedami in nepojmljivimi čustvi. Če je to klasično, potem je Funtkovo delo v resnici klasično. Zato ni samo vljudna fraza, ampak resnica, da pomeni „Tekma“ velik napredek v naši dramatikii, kakor ga brezdvoma pomenijo tudi Finžgarjeve drame. F. T.

TO IN ONO.

Norvežani na južnem tečaju.

Toliko bojov kakor severni tečaj južni ni zahteval. Vzrokov je dosti, prvi menda oddaljenost antarktičnih pokrajin od človeških bivališč, saj se pomaknejo celine visoko gor proti severu, proti jugu pa gleda rado vedno samo najskrajnejša Južna Amerika, veliko manj Afrika, več zopet Avstralija in Nova Zelandija. Od Amerike čez tečaj in celo sedanjo Avstralijo se je razprostiral po mnenju geografov kontinent, imenovan Brasilia inferior, Terra Australis incognita itd. Znameniti James Cook je v drugi polovici 18. stoletja ovrigel to hipotezo in dočgal, da je Avstralija samostojna celina, okoli tečaja pa da se razprostira velikanska pokrajina ledu, ki jo je objadral okoli in okoli. Kamor je prišel, povsod je zadel ob led in ni mogel naprej. „Smelo trdim, da si ne bo nihče upal iti dalje kot jaz in da morebitne ondotne dežele nikdar ne bodo odkrite in raziskane. Nikdar ne bo človeški rod imel koristi od teh dežel; če bi pa vendar kdo šel dalje kot jaz, ga ne zavidam.“

Kljub temu so prišli novi ljudje na jug, seveda z drugim namenom: lovili so morske živali, ki bivajo tu v velikanskih množinah; zlasti še, ker so bila lovišča na severu precej izčrpana. Otoki južnega morja so jim bili štacije, negostoljubne sicer, a dobrodošle. Pridejo pa tudi znanstvene ekspedicije, prva med njimi ruska pod poveljstvom Bellingshausena in Lazareva; objadra 1819—21 ves tečajnik in krsti dele Antarktike z imeni Aleksandra I. dežela in otok Petra I. Amerikanec Weddell pride do točke $74^{\circ} 15' S$, John Biscoe objadra v letih 1831—32 vtretjič ledeno ploščo (NB. veliko 17 milijonov km^2 , skoro dve Evropi), lovec na kite Kemp odkrije obalo, imenovano po njem, Balleny pa vrsto otočičev. Matematik Gauß in veliki Humboldt se ogrevata za nove ekspedicije, tri gredo na pot: francoska pod poveljstvom d'Urvilla nima dosti sreče, ameriška odkrije Wilkesovo deželo, največji uspeh imata pa Angleža James Roß in Francis Crozier.

Dočim je dotedaj samo Weddell prišel južneje od 74° , je došel Roß (1840—42) ob sedanji Viktoriadeželi do $78^{\circ} 10'$, videl v sredi med ledom dva vulkana, imenovana po njegovih ladjah Terror in Erebus (3276 in 3938 m), prišel blizu do južnega magnetnega tečaja in zadel na velikanski leden zid, visok takrat 50—100 m , raztezajoč se v daljavo več sto kilometrov. Sedaj vemo, da je ta led odtok Antarktike, kjer padejo ogromne množine snega, ki jih sonce ne more stopiti, ki se strnejo v led in stremijo proti severu, proti Roßovemu morju; v tem morju plava ta ledena bariera kot velikanska plošča,

dolga po Amundsenovih poročilih 700 km . Ne stali se, ker je temperatura skoro vedno pod ničlo; vendar pa se od časa do časa odtrgajo velike ledene gore, dolge več kilometrov, visoke navadno 30—40 m , in plavajo proti severu, proti Avstraliji, kakor jih ravno zanese tok. (Višina nad morjem je pa samo ena sedmina cele gore.) Bariera pada in se dviga po plimi in oseki.

Izvemši manjša podjetja slišimo potem malo o jugu; ker ni bilo tega, kar so pričakovali, so pozabili na puščave antarktične. Večje in znanstveno znamenito podjetje je ono Norvežana Borchgrevinka, prvič 1894—95, drugič pa 1898—1900. Na prvem potovanju je po 55 letih (Roß) zopet prišel do Viktoriadežele in stopil tudi na suho, pri čemer so ga zelo ovirali brezštevilni pingvini, pri drugem potovanju je pa celo prezimil v tej deželi, na rtiču Adare, in dosegel $78^{\circ} 50' S$, torej več kot Roß. Mnogo se je bavil tudi z magnetičnimi študijami. V letih 1898/99 sta odšli na jug tudi dve drugi ekspediciji, nemška na parniku „Valdivia“ in belgijska na ladji „Belgica“. Zadnja je morala tudi prezimiti ob deželi Graham, podaljšku Južne Amerike, se je pečala zlasti z določevanjem morskih globin (med Graham in Ameriko čez 4000 m) itd., nemška je zopet zadela na otok Bouvet (odkrit že 1738), ki sta ga zaman iskala Cook in Roß, poleg tega pa za Južno morje v onih krajih dočgnala globino 4—6000 m .

Začetkom našega stoletja so se odpravile na jug naenkrat kar štiri ekspedicije, švedska, škotska, nemška in angleška, pod Nordenskjöldom, Brucejem, Drygalskim in Scottom.

Čudne dogodke čitamo o Švedih; nekateri so zapustili ladjo „Antarctic“, ki se je pozneje potopila, in prezimili na otoku Snow-Hill (snow = sneg, hill = grič). Od ladje se je podalo nekaj mornarjev iskat Nordenskjölda i. dr. na ta otok, tako da je bila cela družba razdeljena na tri dele. Šele po dolgem času jih je našla argentinska ladja „Uruguay“ pod kapitanom Irizarjem. Švedi so dobili veliko okamenin in če je bil v tem oziru srečen tudi Amundsen, bodo morebiti konstatirali eno samo velikansko gorovje okoli Pacifika; skoz Ameriko čez tečaj na Novo Zelandijo, Avstralijo, Azijo in zopet nazaj v Ameriko, deli so se seveda pogreznili. Tudi Škoti so se mudili južno od Amerike, Nemci pa na nasprotnem bregu; opazovanja so zlasti meteorološki.

Največje zanimanje je vzbudil pa Scott, ki se je podal na staro polje Angležev in deloma Norvežanov, v Viktoriadeželo; kakor Roß, je plovil tudi on ob ledeni barieri, prezimil 1902 blizu Erebusa v zalivu Mc Murdo, šel septembra proti jugu ter došel do $82^{\circ} 17' S$. L. 1903. je vdružil prezimil v Antarktiki